

Vincenzo M. Spera

Az olaszországi szőlőünnep a fasiszmus és a Mária-kultusz között

A nemzeti szőlőünnep

A szőlő- és bortermelés központi helyet foglalt el a fasiszta rendszer által fontosnak tartott nemzeti termelésben, mind valódi produktuma, mind a művelt és a népi környezetben játszott szimbolikus szerepe miatt. A termelésben ugyanis többlet mutatkozott, ám Olaszország kényszerű elszigeteltsége nehezítette, sőt szinte megszüntette az exportot, valamint a terménytöbblet lekötésének lehetőségét. E problémák politikai kezelésére olyan kezdeményezések születtek, amelyek egyben arra is alkalmasnak nyújtottak, hogy a szegényes, sőt olykor nem létező nemzeti egység-tudat néhány aspektusát megerősítsék. Ily módon vezettek be kollektív, részben a népi hagyományokhoz kötődő, részben újonnan kreált szertartásokat, eseményeket.¹ Ezeknek az egész országot behálózó, ám központi ellenőrzés alatt zajló kezdeményezéseknek a célja az volt, hogy teljes közösségeket vonjanak be egységes módon. Az 1925 nyarán meghirdetett, a gabonatermelés növelését célzó „búzacsatát” az olaszok azonnal pozitívan fogadták, és nagy sikert hozott, főképpen a dél-itáliai latifundiумokon. Ez a tény elősegítette a további hasonló kezdeményezéseket is, csak ezúttal – a bor- és szőlő esetében – nem a termelés fokozása, hanem a fogyasztás növelése volt a cél.

Az ünnepséget első változatban „A szőlő napja”, majd „Nemzeti szőlőünnep” néven hirdette meg 1930-ban személyesen Benito Mussolini, s dátumát minden év szeptember 28-ára jelölte meg.² Az ünnep bevezetése előtt még megbizonyosodtak egy hasonló kezdeményezés, egy helyi költő által Marinóban, a Róma-környéki dombokon 1925-ben bevezetett szőlőfesztivál sikeréről. A Marinói Szőlőfesztivált már a legelső évtől kezdve összekapcsolták a Rózsafüzér Királynője vallásos ünnepével. Mind a mai napig a plébános áldja meg a szőlőt és a bort, amit népviseletbe öltözött kislányok ajánlanak fel a közösség nevében hálájuk jeléül, illetve a szőlőtőkék

1 A közösségek által a saját identitásuk bemutatására vagy ex novo megteremtésére kitalált vagy újra-élesztett különféle ünnepekről és rítusokról lásd V. M. Spera 2011, 2017.

2 E témáról lásd a tanulmányomat (vö. V. M. Spera 2004a: 338–380), amelyben azt elemzem, hogy miképpen kapcsolódik össze egy pugliai kisváros farsangja a szőlőtermeléssel, amelyet a fasiszmus által frissen bevezetett szőlőünnep hangsúlyoz

védelméért folyamodva a Szűzanyának.³ Első alkalommal 1926-ban ugyancsak a szőlő- és borteremények népszerűsítésére rendeztek szőlőünnepet, vagy fesztivált a Firenze melletti Imprunetában, ahol a híres Mária-szentély is található. 1928-ban az Ancona megyében található Cupra Montanában szerveztek szőlőünnepet a tipikus helyi fehérbor, a Verdicchio népszerűsítésére. További hasonló helyi kezdeményezés volt az ugyanezen év szeptember 29-én az első „Szőlő-fesztivál” Soaveban, ezen a Verona megyei borvidéken, ahol a rendezvényen részt vett a Mezőgazdasági Minisztérium államtitkára is. Erre az eseményre hatással volt a fentebb említett, 1926-ban sikeresen bevezetett Marinói Szőlőfesztivál a Róma-környéki dombokon, amelyet mind a mai napig megrendeznek, megtartva az eredeti jellegzetességek nagy részét. A marinói és soavei ünnepek mellett minden bizonnyal nagy hatása volt a Meranóban 1886-tól megtartott Szőlőünnepnek, amely a legrégebbi ilyen rendezvény ebben a mezőgazdasági ágazatban. Ezt az ünnepséget Karl Wolf író kezdeményezte, és megvalósításában nagy szerepet játszott az a tény, hogy a kezdeményezés mellé állt Friedrich Lentner, a helyi Gyógy- és Idegenforgalmi Hivatal (*Azienda di Cura e Soggiorno*) elnöke, amely szervezet célja a termálvíz tevékenység ösztönzése volt. Az ünnepséget október harmadik hetében rendezik, s középpontjában mind a mai napig a helyi hagyomány áll, egyrészt mint a kulturális identitás kifejeződése, másrészt mint idegenforgalmi látványosság. A rendezvényen a kosztümös felvonuláson a szüretet és az egyéb őszi munkálatokat mutatják be látványos előadás formájában.

A „Nemzeti szőlőünnep” a fasiszta rezsím szándékai szerint két célt szolgált: egyrészt implicit politikai propagandát, másrészt explicit módon gazdasági célokat. Az implicit cél az volt, hogy formális kezdeményezések segítségével megerősítsék a helyi jelenségek homogenitását, oly módon, hogy az *Opera Nazionale Dopolavoro* (OND) tevékenységén keresztül az ünnepet egyforma, fölülről irányított módon kellett mindenhol megtartani.⁴ A másik célkitűzés az volt, hogy a szőlőtermelés többletének felvásárlását segítsék elő, ellensúlyozva a termés-felvévés csökkenését, az export tiltását és az adóemelés hatását, valamint enyhítve a alkoholizmus elleni kampány szigorát. A propaganda-gépezet így fogalmazott: „a mérsékelt mennyiségben fogyasztott bor teljes értékű táplálék, és hozzájárul a faj javításához”. A fasiszta rezsím megpróbálta hivatalosan is bevonni a klérust, ahogy azt sikeresen tette a „búzacsata” esetében is. (Vö. De Grazia 1981, Cavazza 1997, V. M. Spera 2004a: 305–337.) Erre azonban az egyház nem reagált pozitívan, mivel tartott a bacchikus szertartások, a vallásellenes obszcenitás és erőszak újraeledésétől. Alkalmadtán jelen volt ugyan a

3 Ercole Pellinim, aki Leone Ciprelli álnéven alkotott. Az szertartást a Rózsafűzér Királynője (másnéven Olvasós Boldogasszony) ünnepével kötik össze, amelyet V. Piusz pápa hirdetett meg a Lepantói győzelem (1571) emlékére. A szőlőfesztivált azért is kapcsolják össze a vallásos ünnepel, hogy ily módon emlékezzenek meg arról, hogy Marino egykori urai, a Colonna-család is részt vett a híres ütközetben. 2012-ben 88. alkalommal rendezték meg az ünnepet.

4 Az *Opera Nazionale Dopolavoro* (kb. Nemzeti Szabadidő Hivatal) nevű szervezetet 1925. május 1-jén hozták létre az 582. sz. törvényrendelettel, abból a célból, hogy a dolgozók szabadidejét szervezze és kontrollálja, kirándulások, szórakoztató- sport- és színházi (mobil színpadok) kezdeményezések, agrár- és háztartási tanfolyamok, felvonulások, népi ünnepélyek szervezésével, amely minden esetben a fasiszta párt által kinevezett helyi felelősök ellenőrzése alatt zajlott.

klérus, de mindig csupán helyi kezdeményesként, s a plébánosok, amennyiben részt vettek az eseményen, csupán arra szorítkoztak, hogy a szőlőt az árusítás előtt megáldják. Az ő részvételüket azonban sokszor egyfajta legitimációként fogták fel, főleg az olyan aspektusok tekintetében, amelyek a szőlőünnepet egy vallásos ünnephez tették hasonlóvá, mint például a körmenet, az esti mécsesek gyűjtása, vagy a tűzijáték.

Minden megyeszékhely, valamint a fontosabb bortermelő központok számára kötelező volt az ünnep megrendezése, amiben segítséget nyújtottak az úgynevezett Mobil Mezőgazdasági Tanszékek (*Cattedra Ambulante di Agricoltura*), amelyek az ország egész területén jelen voltak, és amelyek vezetőinek kötelező volt a helyi OND-vel együttműködni. A parasztok mérsékelt lelkesedéssel vettek részt ezeken a szertartásokon, ahol tulajdonképpen önmagukat kellett eljátszaniuk, s szekereikkel és egyéb felszerelésükkel azt a benyomást kelteni, hogy e felvonulás valódi paraszti ünnep. Olaszország egész területén Szervezőbizottságok alakultak, amelyek népdal-vetélkedőket rendeztek, ahol sokszor kifejezetten ez alkalomra írt dalokat adtak elő, megszervezték a szőlőkaesokkal és fűtökkel díszített, „szüretinek” nevezett szekerek felvonulását és díszleteket készítettek, amelyek a rezsím számára kedves szimbólumokat és allegóriákat vonultattak fel. Néhol, mint például Marinóban borral folyó szökőkutakat kreáltak, ami egyszerre idézi fel a Bőség Földjét, s a „borcsoda” motívumait.

Azokban a helységekből, ahol nem volt asztaliszőlő-termelés, a szervezők arra kényszerültek, hogy megvásárolják, és gyakran nyomott áron árusítsák tovább a gyümölcsöt. A szőlő-árusítást polgári származású leányok, vagy diáklányok végezték, akik kifejezetten erre az ünnepre kialakított, hagyományos helyi népviseletben jelentek meg. Helyi értelmiségiek és költők az ünnepség témájára a paraszti hagyományokat hangsúlyozó népies és szüreti dalokat írtak, amelyeket röplapokra nyomtatva terjesztettek a résztvevők között. A fasizmus célja az volt, hogy olyan játékos, vidám és népies képet mutasson magáról, ami egyesítő erővel bír és amely viszonyulási pontként szolgálhat a nemzeti összetartozás megerősítéséhez. Az allegorikus szekereken nagyrészt a szőlő- és borászati tevékenységeket mutatták be, emellett az első években a klasszikus, mitologikus világ felidézése is helyet kapott.

Az allegorikus szekerek felvonulása, a szőlőt kínáló beöltözött lányok jelenléte a vallásos körmenetek hatását keltették. Hasonlóan a helyi búcsúkhöz, a szőlőünnepken is helyet kaptak az élelmiszereket és kézműves termékeket árusító pultok. Rögtön az első évtől kezdve az egyik legjellegzetesebb eleme volt az ünnepnek a szőlő-ábrázolások és az allegorikus szekerek közötti verseny. Magyarán itt kezdetben teljesen világi jelleggel, a politikai és nacionalista politika szolgálatába állítva élesztettek újjá egy olyan ünnepet, amely átvette a mitikus-liturgikus események néhány formális aspektusát, szándéka szerint azonban tisztán polgári maradt. Mindebből egy olyan ünnepség alakult ki, amely egy bukolikus, békés és megnyugtató világot jelenített meg és hangsúlyozott, amelybe ugyanakkor belefért az afrikai gyarmatosító hódítások dicsőítése is. A népies világ színpadra állítása egyben garantálta annak a terménynek a tipikus és autentikus voltát is, aminek a fogyasztását igyekeztek ösztönözni. Ily módon egyúttal a nacionalista szellemiséget is reprezentálni kívánták, mivel szinte minden esetben nyíltan megjelentek a rezsím nagyságára és a gyarma-

tosító háborúkra való utalások is. Az egészben az a szándék érhető tetten, hogy egy közös, nagyszabású eseményben hozzák összhangba a lokalitás megjelenítését az össznemzeti kultúrával, s e két kép a rezsím öntömjéző képében egyesüljön. (Gentile 1973: 174.)

A tömegek részvételét nem csak elvárták, de kötelezővé is tették, ám a legtöbb esetben ezt magukévá tették a résztvevők is, és csak ritkán jelentett számukra valódi kényszert. A tömeges részvétel azonban problémákat vetett fel az ünnepség karneváli jellegével kapcsolatban, amit az eseményt általánosságban jellemző allegorikus szekerek, átöltözések és a szabadszelleműség idézett fel. Az első néhány évben a bacchikus, orgiasztikus és karneváli utalások még sokkal jellemzőbbek voltak, amit bizonyít néhány Lucaniában⁵ megrendezett ünnep is. Az allegorikus szekerek felvonulásán csaknem minden esetben központi szerep jutott Bacchus alakjának is. Potenzában például az ökrök által vontatott szekéren egy hordó magasodik, amelyen egy kövér, csupasz felsőtestű férfi lovagol paraszti térdnadrágban és kamásliban, fején szőlőlevél-koronával, körülötte szőlőfürtök. Bacchus szekere előtt „bacchánsnők csoportja” halad, azaz népviseletbe öltözött, szőlőlevél-koszorús lányok, akik tarantellát táncolnak, a szekér után pedig dudát és sípot fújó pásztorok vonulnak. (G. Spera 1931: 49.)⁶ Dél-Olaszország nagy részén a Karnevált ugyanilyen módon jelenítik meg: egy hordón lovagló, részeg férfi, nyakában kolbász-koszorúval. Magyarán itt egy olyan orgiasztikus és karneváli modellhez nyúltak vissza, amely a Bacchus-ábrázolásokból és a Karnevál megszemélyesítéséből jól ismert volt. Ahogy az ünnep egyre jobban gyökeret vert, mint a szürethez kapcsolódó városi vagy falusi esemény, úgy vált egyre realisabbá az az aggodalom, hogy az ünnep egyfajta elő-farsanggá válik, és hogy az ellenőrzés kicsúszik a szervezők közvetlen ellenőrzése alól. Ahogyan ugyanis az egyház előre látta, az ünnepi események során előfordultak szabados elemek és a hatóságok iránti agresszív tiszteletlenség megnyilvánulásai is, ami tetten érhető a szüreti *incanata*-kban, amelyeket ekkor még széles körben használtak Dél-Olaszországban.⁷ A szőlőünnepet úgy fogták fel, mint egy valódi ünnepet, ami a mindennapi rutin felfüggesztését vagy éppen felfordítását jelenti, és mint ilyen egyben a szabadság kifejeződése is. Az, hogy valaki beöltözik parasztnak, szőlőművesnek, vagy éppen fekete-inges különítményesnek vagy gyarmati katonának, az olyan volt, mintha jelmezbálba ment volna az illető. A célból, hogy ezt a kockázatot kiküszöböljék, az első néhány alkalom után arra utasították a szervezőket, hogy az allegorikus szekerek a mindennapokból vett témákat, és illusztris hazafias eseményeket dolgozzanak fel. (Cavazza 1997: 244–245.) Így a szőlőünnep fokozatosan elveszítette azt a népies és karneváli jellegét, amilyenné néhány szervező kezdetben formálni próbálta, és egyre inkább a politikai propaganda és a rezsím dicsőítésének eszközévé vált.

5 A fasizmus idején Basilicata tartomány visszakapta antik Lucania nevét.

6 Guido Spera tanulmányában közreadja az első megrendezett ünnepség programját, a „szüreti kocsik” leírásával.

7 Az *incanata* a verbális agresszió egy formája, amelyet olyan személyek ellen használtak, akik a szüret során a szőlőkhöz próbáltak közeledni. Erről lásd Di Nola 1983: 105–174, valamint V. Spera 2016.

Az új szőlőünnepek

A fasizmus bukása után a „Nemzeti Szőlőünnepet” megszüntették. Az 50-es évek elejétől lassan éledt újjá az esemény, mint például Materában, az ENAL⁸ szervezésében. Az 1960-as, 1970-es években sok településen felélesztették ezt az ünnepet, igaz csak alkalm szerűen. A „Szőlőünnep”, amelyet olykor „Szőlő-fesztiválnak”, vagy „Szőlő- és Bor-ünnepnek” is neveztek többféle konnotációval jelenik meg, amit a lebonyolítás módja, illetve a szervezői szándék határoz meg. Közép- és Észak-Itáliában leginkább a mezőgazdasági-élelmiszeripari vásárok jellegét ölti magára, és a borászati termények reklámozását helyezi a középpontba. A déli tartományokban ugyanezen jellegzetességek mellett gyakran a védőszent ünnepéhez kapcsolódva élesztették újjá az eseményt.

Az új ünnepek szervezői a helytörténetben kerestek olyan epizódokat vagy motívumokat, amelyekkel az ünnep alá lehetett támasztani. Olykor a szervezők figyelmen kívül hagyták, vagy titkolták az ünnep valódi eredetét és indokát, másszor pedig éppen az ünnep hagyományos voltát hangsúlyozták, és számon tartották, hogy 1930 óta, vagy éppen, mint Marino vagy Soave esetében pár évvel még korábban, vagy Merano esetében 1886-tól kezdve rendezték meg. Ez utóbbi eset azért is fontos, mert így nem kellett a fasizmussal való közvetlen kapcsolatot említeni, hanem az Osztrák–Magyar Monarchia korabeli hagyományaira hivatkozhatott a fürdőváros.

Közép- és Észak-Olaszországban az új szőlőünnepek leginkább szórakoztató és turisztikai jellegűek; céljuk, hogy a borászati és gasztronómiai termékeket, valamint a helyi vezető rétegek szervezőkészségét reklámozzák. Sok esetben a rendezvény lebonyolítását a termelősövetkezetek, vagy pincetársaságok, vagy az egyéni pincészetek, kulturális egyesületek, vagy a helyi *Pro Loco*-nak nevezett civil egyesületek végzik, s ebben a helyi önkormányzatok és bankok nyújtanak gazdasági és logisztikai segítséget. Minden résztvevőnek közös érdeke, hogy a saját tevékenységét reklámozza, és hogy a turista-forgalmat növelje. A rendezvényeket általában augusztus vége és szeptember eleje között bonyolítják le, s az esemény menete követi a többi hasonló kezdeményezés megszokott sémáját, amelyek között megtalálhatóak vásárok, különböző párt-ünnepségek, mint az Egység ünnepe, vagy a Barátság ünnepe, és sok egyéb fesztivál, vásár, történelmi megemlékezés, népművészeti vagy éppen bor- és szőlészeti, vagy kézműves rendezvény is.

Sok helyen született újjá a szőlőünnep. E rendezvények meglehetősen hasonlóságot mutatnak egymással, s mindegyik új kezdeményezés összefügg a bortermelés olaszországi és nemzetközi fellendülésével. Az alábbiakban néhány konkrét példán keresztül szeretném mélységében is megvizsgálni a jelenséget, amely példákat Toscana, Campania és Molise tartományokból vettem. Olyan újraélesztett ünnepekről lesz itt szó, amely példája alapján általánosságban is megvizsgálhatjuk a népi, vagy népies ünnepek újraélesztésének jelenségét, amely események az identitás megerősítését szolgálják, és amelyekben a szőlő- és bortermelés egyedi és jellegzetes helyi elemként jelenik meg.

8 Ente Nazionale Assistenza Lavoratori (*Dolgozókat Segítő Nemzeti Hivatal*) nevű intézet, amelyet az OND helyett hoztak létre 1945-ben.

A szőlőünnep felelevenítése: turizmus és gasztronómia

A fasizmus bukását követő évtizedekben megjelenő számos új szőlőünnep közül érdekes az Arezzo megyében található Subbianóban megrendezett „Szőlőünnep történeti megemlékezés”. A rendezvényt a célból kezdeményezték, hogy „újra felfedezzék az ősi hagyományokat”, és „a Nyár végi ünnepség” lezárásaként jelent meg. Itt azt figyelhetjük meg, hogy noha pontosan az 1930-ban elrendelt struktúra szerint zajlik, mégis megkísérlik a rendezvényt leválasztani az eredeti politikai indíttatásáról, és politikailag semleges dimenziót adni neki. Az eseményt hirdető brosúrában olvasható a pontos menetrend, ahol keverednek a történeti, turisztikai, gazdasági, sport, néprajzi, borgasztronómiai elemek, amelyeket korabeli fotókkal, dalszövegekkel, versekkel illusztrálnak, ahol a paraszti kultúra jelenik meg, egyfajta „hogyan éltünk egykor” sztereotípiá szerinti idézve fel a múltat egy mára már teljesen urbanizált társadalomban. A különféle hírek mellett minden évben egy rajzot is közölnek, amelyből kiderül, milyennek is kell lennie az „autentikus öltözetnek”, amit a szőlőünnepen viselni kell. A brosúrákat a szervezők szerkesztik, és egy helyi bank támogatásával jelenik meg.⁹ A subbianói Pro Loco honlapja szerint a 2012-es rendezvény a 29. lesz a sorban, e szerint tehát első alkalommal 1983-ban került megrendezésre az ünnep, mintha a fasiszta időszakban megtartott ünnepek nem is léteztek volna.¹⁰

A rendezvény délelőtt kezdődik, amikor borgasztronómiai, valamint korabeli mezőgazdasági eszközöket bemutató kiállítások kerülnek megrendezésre, valamint felolvassák az ünnep hivatalos megnyitó dokumentumát. Mindez egy rögzült menetrend szerint zajlik, amely azonban az Észak- és Közép-Olaszország-szerte elterjedt ünnepek és visszaemlékezések hatására módosult. A múlt század 50-es éveitől kezdve ugyanis e régiókban újraélesztettek egy sor lovagi tornát, középkori és reneszánsz viadalt, történelmi felvonulást, borgasztronómiai és kézműves vásárt. A délutáni menetrend szerint újabb népművészeti csoportok lépnek fel, és ekkor kerül sor az allegorikus szekerek felvonulására, amelyeket szőlőkacsokkal és fürtökkel díszítenek. Az ökrökkel vagy traktorokkal vontatott szekerek a falu főutcáit járják végig, s népviseletbe öltözött lányok osztanak szőlőt, édességet, bort, desszertbort és sült gesztenyét. A versenyben részt vevő szekerek a község területén lévő kerületekből, dűlőkből vagy tanyákról jönnek, és mindegyiken a mezőgazdasági munka és a szőlő- és bortermelés ősi világát mutatják be, régi kézi prések, nagyobb hordók, zöldseses kosarak, baromfi segítségével. A színpadkép és a jelmezek egyben egyfajta „nyári farsang” hangulatát is keltik. A paraszti életet felidéző felvonulást tovább színesíti a mazzorettek, kosztiümös történeti menetek, zászlóvivők, dobosok jelenléte, s ezek a szereplők mintegy versenyre kelnek egymással. Erre az alkalomra kialakítottak egy „korabeli piacot,” ahol 19. századi parasztnak öltözött statisztákkal találkozhatunk.

9 1998-ban tekintetem meg személyesen az eseményt, és akkor gyűjtöttem be az 1985–1998 közötti szóróanyagot.

10 Elérhetőség: www.prolocosubbiano.it.

Össességében megállapíthatjuk, hogy mind a mai napig betartják az 1930-as hatósági körlevelekben megfogalmazott direktívákat.

A Subbianóban megrendezett „Szőlőünnep történeti megemlékezést” azért is különösen érdekes közelebről megvizsgálunk, hogy megértsük, mivel magyarázzák és indokolják az esemény újra-bevezetését. Az 1985-ös brosúrában nem emelik ki azt a tényt, hogy a szőlőünnep eredetét a 19. század elején kell keresnünk. Ez a felvetés csupán közvetetten jelenik meg az első brosúrákban, abban az igencsak általános és kétértelmű megfogalmazásban, amit Francesco Lupini polgármester „közvetlen és őszinte” válaszában olvashatunk, ahol kifejti, hogy nem kell csodálkoznunk azon, hogy Subbianóban hosszú hagyománya van a szőlő-és borünnep rendezésének. Ezt a sommás megállapítást, amivel 150 év hagyományát foglalja össze az előljáró, a következő teljesen légből kapott mondat követi: „A szőlőfesztivál olyan ünnep, amelyre egész évben várnak és készülnek a különböző kerületek és tanyák, hogy minél szebben, gazdagabban feldíszített ünnepi szekereikkel vehessenek részt a versengésen.”¹¹

A szövegben felidézik továbbá azt a polgármestert is, aki az 1809-es napóleoni statisztikai kérdőívre válaszolt, ami akkor zajlott, mikor Toscana francia uralom alatt állt.¹² Az információs kiadvány szerkesztői úgy mutatják be „történeti megemlékezésként” az újonnan bevezetett szőlőünnepet, hogy kétértelműen fogalmazva nyitva hagyják annak lehetőségét, hogy úgy is lehessen érteni, mintha valóban ősi és történeti hagyományról lenne szó. E szerint az értelmezés szerint az ünnep eredetileg arra az időszakra nyúlna vissza, amelyről Francesco Lupini polgármester beszélt.¹³ Ily módon az ünnep valódi történeti eredetéről, arról, hogy 55 évvel korábban a fasiszta rezsim kötelezően vezette be, említést sem tesznek. Az, hogy egy kényelmetlen történeti korszakot elfelejtenek, és mintegy eltemetnek, valójában megmenti az ünnepet, s annak játékos farsangi vagy vásári aspektusait. Mindaz, amit egy társadalmi-kulturális jelenség, a „paraszti civilizáció” megnyilvánulásaként mutatnak be, valójában csak azt idézi fel a múltból, amit fel lehet használni az új turisztikai és gazdasági szempontokhoz. Sőt, még egy másik szempontból is fontos volt a francia uralom alatti köztársasági hagyomány felidézése, mivel a közeli Arezzóban kitörő lelkesedéssel fogadták a fasiszta ünnepet: „1930-ban Arezzóban egy 6 lictor által hordozott vesszőnyalábon tartott szőlővel teli kosarat hordoztak körül, amit szüretelő nők vettek körül,” s ez a tény szintén azt támasztaná alá, hogy az ünnep már az azt megelőző években, tehát a napóleoni időszakban is jelent volt (Cavazza 1997: 125).

11 Forrás: *Subbiano Festa di Fine Estate 1985 (Rievocazione storica della festa dell'uva)*, Fenalg / Sportin Club „Gialloblé”, Associazione Festiera e del Carnevale di Subbiano, oldalszámozás nélkül, de 4. o.

12 Forrás: *Statistica di tutte le Comunità componenti il Circondario della Sotto Prefettura di Arezzo richiesta nell'anno 1809 dal Governo Francese acquistata da me Antonio Albergotti nell'Anno 1816*. Kézirat, Biblioteca Civica di Arezzo.

13 A tudatosan keltett félreértést még azzal is felerősítik, hogy ugyanabban a kiadványban közlik egy 1859-ben született, szintén Lupini nevű személy subbianói bort dicsőítő versét.

Szőlőünnepek és a védőszentek

Ugyanezek az ideológiai, politikai és gazdasági megfontolások teszik lehetővé, és segítik elő a szőlőünnep felélesztését Dél-Olaszországban is, csak éppen más spiritalitás szerint, mivel ott az ünnep fogalma és kialakulása mind a mai napig erősen kötődik a hitéleti dimenzióhoz és a vallásos szertartásokhoz. Miután az új ünnepet megszabadították eredeti fasiszta konnotációjának súlyától, bekerülhetett a vallásos szertartások éves rendjébe, s ezzel végleg megszabadult attól a zűrzavaros jellegétől, ami a fasiszta időszakban jellemezte. A szőlőünnepnek ugyanis alapelemét képezték a színpadi kellékek, allegorikus építmények, vetélkedők, népművészeti öltözékek, történelmi felvonulások, legalábbis a fasiszta ukázok szerint, amit itt is elhallgatnak. E régióban viszont ezen ünnepet is arra használják fel, hogy a védőszentjük ünnepét még látványosabbá tegyék ezáltal. Ilyenkor a szent képmását helyezik a felvonulás középpontjába, oda, ahol eredetileg a fasiszta szimbólumok, vagy éppen Mussolini arcképe kapott helyet. Az új szőlőünnep újfajta definíciója elfogadhatóvá vált a helyi papság sok képviselője számára, mivel itt már nem közvetlenül a borászati termékek fogyasztásának propagálására esik a hangsúly. Természetesen ez az elem is jelen van, ám egy szélesebb értelemben vett gazdasági vízió részeként a helyi szőlőművelésre helyezi a hangsúlyt. Az allegorikus szekerek és a szőlő olyan formában jelennek itt meg, ami korábban elképzelhetetlen lett volna, gyakorlatilag ez is csak egy lehetőséget jelent arra, hogy rajta keresztül az egész közösség mutassa meg magát egy újdonságra éhes széles közönség előtt. E cél érdekében a helyi pincészetek és a hozzátartozó márkák is tudatosan helyet kapnak az allegorikus kompozíciókban, gyakran a védőszent – aki általában maga a Szűzanya – képmása mellett.

A szakmabeli fortélyokban való jártasság és a kreativitás színpadra állítása jelenti itt az „ünneplés” új formáját, ahogy az néhány kisebb helységben megjelenik. Itt saját eredetiségüket, önmagukat, és hovatartozásukat kívánják reprezentálni. Ez a szellemiség egyben arra is szolgál, hogy ily módon pótolják azt az úrt, amit a hagyományos vallásos ünnepek elvilágiasodása hagyott maga után. Néhány helyi vezető, s egy némely plébános is úgy láthatta, hogy ezeket az ünnepeket még meg lehet úgy tartani és ezáltal a közfigyelmet odairányítani, hogy versengő és látványos jellegét domborítsák ki, méghozzá olyan, már meglévő szabályok szerint, amelyek a vallásos ünnepek mozgósító alapját is képezték.

Az új irányelvek szerint az ünnepe bevonják a helyi egyéni termelőket, pincetársaságokat és szőlészeti-borászati üzemeket, valamint a kézművesek szerveződéseit is. Ahhoz, hogy az ünnep új megjelenése teljesen elveszítse eredeti fasiszta kötődését, a szervezők, csakúgy, mint ahogy Subbianóban is, igen fantáziadús módon megoldották. Itt is valóságos *inventio*-t alkalmazva alkotják meg az ünnep állítólagos mitológikus alapjait, amelybe a szőlő- és bortermelés megjelenítését is beleszövik. A cél érdekében értelmiségiek, filozofok, történészek és egyházi emberek állnak neki, hogy a 20. századot megelőző időszakban felleljenek olyan történelmi, vagy annak mondott elemeket, amelyek legitimálják a szőlő megjelenését a

vallásos ünnepségen. A másik lehetőség, hogy a kezdeményezést valamely helyi hírességnek tulajdonítják, s így módon úgy tudnak kapcsolódni az 1930-as évekbeli valódi eredetéhez (és onnan számítani az ünnepet létezését), hogy az ünnep fasiszta eredete fölött el lehessen siklani, s csupán az ősi helyi tradíciót kelljen hangsúlyozni.

Molise tartományban is érdekes példákat találhatunk az ünnep újjáélesztésére és új alapokra helyezésére.¹⁴ A legtöbb esetben az ünnepet a védőszentek szeptemberben és októberben zajló ünnepeibe olvasztják be. Hasonló jelenséget figyelhetünk meg Campania tartományban is.¹⁵ Mindkét tartományra jellemző azonban, hogy a szőlő megjelenése, mint a vallásos felajánlás része, nem köthető minden esetben közvetlenül a „Nemzeti Szőlőünnep” bevezetéséhez. Különböző esetekben ugyanis a szőlőfürtök felajánlása, különösen a Szűzanya számára, minden bizonynyal korábbi eredetre nyúlik vissza. Ezt a gyakorlatot azonban a fasiszta ünnepségek háttérbe szorították, és csak a szőlőünnep újbóli, nagyszerű felélesztése adott új lendületet. A vallásos jelleg meglehetősen explicit módon jelenik meg például Gambatesa (Campobasso megye) helységében, az október első vasárnapján megült Rózsafüzér királynője ünnep esetében. Szűz Mária képmását körmenetben hordozzák, előtte két szamár halad, s mindkét állat nyergére egy-egy kádat erősítenek, amelyet a hívek szőlőfürtökkel töltenek meg. A menetet népviseletbe öltözött fiatalok zárják, kezükben szőlőskosárral. A védőszentekre való hivatkozás megjelenik más olyan ünnepségeken is, amelyeket a fasiszta ünnep mintájára indítottak újra, ám amelyek a szürethez kötődnek. Ilyen például a Guglionesiben (Campobasso megye) megrendezett „szüreti Szent Ádám” vallásos ünnep, október második vasárnapján. Ebben az esetben is megtalálható a vallásos körmenetben a hagyományos viseletbe öltözött, és szőlőskosarat vivő hívek egy csoportja. Larino helységben (Campobasso megye) ugyanez zajlik, szintén október második vasárnapján: a helyi védőszentnek szentelt ünnepet ugyanebben a formában fogalmazzák meg „szüreti Szent Pardo” ünnepe, hogy ezzel is megkülönböztessék a szent fő ünnepnapjától, amely májusra esik. A molisei példákkal kapcsolatban azt is fontos megemlíteni, hogy a fentebb idézett községek egy olyan területen fekszenek, ahol a múlt század utolsó évtizedeiben olyan szőlészeti- és borászati tevékenység kapott erőre, amely egyedi módon az őshonos, és korábban alig vagy egyáltalán nem kihasznált szőlőfajták kiaknázásán alapul.

14 Egy kiadványban, melyet Molise tartomány és a Turisztikai Hivatal adott ki 1997-ben az áll, hogy az ünnep mind a mai napig él Campobasso, Forlì del Sannio, Fornelli, Mafalda és Montaquila városokban (ahol a *sbruffata*-nak nevezett verseny is létezik, amelynek lényege, hogy egy szőlőszemet kell szájjal egy földre húzott vonalon túl köpni), valamint Morrone del Sannio, Pietracupa, Poggio Sannita, San Giuliano del Sannio, Sant’Angelo Limosano, Riccia helységekben.

15 E kérdés bemutatása és elemzése: V. M. Spera 2004a: 369–374.

A Szűzanya szőlője

Campania tartományban a szőlőünnep beolvasztása a védőszentek ünnepébe jóval kevésbé volt jelentős, mivel az ünnepnek a nagyon is elterjed újraélesztése, szorosan összekapcsolódik a turisztikai és borgasztronómiai promócióval.¹⁶ Priora di Sorrentóban (Nápoly megye) a szőlőünnep újbóli megünneplését beillesztették az október 3-án és 4-én zajló Rózsafüzér Királynője ünnepbe úgy, hogy szőlőfürtöket osztottak, és a téren felállított emelvényen a látogatók a szőlő préselését is végignézhették.

Érdekes példa a Nápoly megyében található és tésztagyártásáról ismert Gragnano esete, ahol az ünnep vallási jellege és népi hagyományai a mai napig jelentősek. Ebben az esetben ugyanis a szőlő jelenléte, mint primőr árué, egy kegyes felajánlásban mutatkozik meg, mely az elkövetkező szüret sikerét hivatott biztosítani. Ez az ünnep a helyiek állítása szerint nem a fasiszta ünnephez kötődik, hanem „egy jóval régebbi” szokás. A gragnanói tésztakészítők védőszentje, Kármelhegyi Boldogasszony tiszteletére megrendezett ünnepet július közepén rendezik meg. A Szűzanya szobrát a gyermekkel egy olyan fogatra helyezik, melyet a négy evangélistát szimbolikusan megjelenítő jelképek húznak. A szobor talapzatára pedig szőlőfürtöket akasztanak. A múlt század ötvenes éveiben a fürtöket, mint díszítőelemeket egy szőlőlévé pártával közvetlenül a Szűzanya szobrára helyezték. További fürtöket raktak még az evangélistákat szimbolikus megjelenítéseire is: az angyal felemelt kezére, az ökör szarvai közé, az oroszlán szájába és a sas csőrébe. A körmenet után a fürtöket, melyek már csak néhány szőlőszemnyire csökkentek, szétosztották a hívek között, elsősorban a szülés előtt álló nőknek és a betegeknek juttattak belőle. Ugyanígy megáldott szőlőfürtöket helyeznek el a gragnanói Nagyboldogasszony szobor talapzatánál is, a tiszteletére augusztus közepén megtartott ünnepen. A körmenetet követően itt is szétosztják a szőlőt a hívek közt. (Alfano 2010–2011: VI–VII, 13, 20–22, 30, 33.) A szőlőt, melyet a szoborral történő érintkezés miatt áldottnak tekintenek, úgy veszik, mintha egyfajta ereklye lenne, és a jámbor hívó úgy tartja, hogy abban jelen van ugyanaz a szakrális *potentia*, amit a kultikus képmásnak tulajdonítanak.

A Szűzanya és a gyermek Jézus ruhájára gyakran szőlőindákat és szőlőfürtöket hímeznek. Ugyanezt a jelentéstartalmat láthatjuk a miseterítők, a miseöltözék részesinek, az ostyartató kehely terítőjének, a stólának és az oltárterítőknek a díszítéseiben is. Világosan látható belőlük a bibliai és evangéliumi utalás az Úr szőlőskertjére és Krisztus vérére. És innen eredeztethető a szőlőtövek és a szőlőfürtök képének, mint dekorációs elemeknek a megjelenése a különböző esküvői és babakelengyéken és zsebkendőkön. E hímzéseknek rontásűző, szerencsehozó és termékenységet elősegítő erőt tulajdonítanak. A szőlőtő és a szőlő ábrázolásának népi kultúrába történő áttemelése tehát, a rá vonatkozó szimbolikus és metaforikus jelenségeken túl, megmutatkozik tényleges, kézzelfogható, szó szerinti gyümölcs értelemben is, annak

¹⁶ Campaniában a szőlőünnep a hetvenes évek vége felé és a rá következő évtizedben jelentek meg újra, de ez nem jelentette az ünnepek folyamatos megtartását, annak ellenére sem, hogy a szőlőünnep nagyon elterjedtek voltak, leginkább a turisztikai propagandának és az borgasztronómiai termékek reklámozásának köszönhetően (lásd Corvino 2002: 336).

teljes fizikai valóságában. A szőlőt, melyet szemenként osztanak szét, úgy tekintik, mint a Szűzanya szentségének és szakralitásának, valamint Krisztus testének és vérének valós hordozóját. Ennek a jelentéstartalomnak a mentén tehát a szétoztott és elfogyasztott szőlőszemeket a hívők úgy veszik magukhoz, mint az oltáriszentség egyfajta kiterjesztését. Az áldott szőlőszemekben, a metaforán túl, egyrészt Krisztus vérének ismerik fel, másrészt a szőlőszemek a Szűzanya hatalmára és az általa juttatott bőségre is utalnak. A Szűzanya erényei és hatalma tehát egy gyümölcsön keresztül mutatkoznak meg, amelyet a termékenység és a föld teremtőképességének emblémájaként és szimbólumaként értelmeznek és fognak fel. Délen a mai napig élő az a szokás, hogy Szilveszter éjjel tizenkét szem szőlőt esznek: minden szem egy hónap és mindegyik egy harangkondulás.¹⁷

Két példa az új szőlőünnepről

A szőlőünnep újraélesztésére különösen érdekes példát nyújt két dél-olaszországi falu esete, amelyek egyike Molise, míg a másik Campania tartományban található. Ezekben az esetekben a szőlő jelenléte egészen egyedi és meglepő módon jellemez két különböző néven, de egyaránt Szűz Máriának szentelt védőszent ünnepet. Mára ez a két ünnepélyes szertartás nagyobbrészt elveszítette azt a vallásos jelentéstartalmat, ami a szőlőünnep újbóli bevezetését indokolta, s amelynek segítségével sikerült megszabadulniuk a fasiszta vonatkozásoktól. A „Szőlőünnep” és „Szőlő-fesztivál” néven definiált és ismertté vált két ünnep olyan alkalmat teremt a két falunak, ahol „a régi paraszti hagyományok” letéteményeseiként jelenhetnek meg, annak érdekében, hogy hatékonyabban és nagyobb kulturális háttérrel tudják a piacon értékesíteni saját borgasztronómiai termékeiket. Turisztikai kínálatukban ezek úgy jelennek meg, mint a „múltban gyökerező” tipikus helyi jelleggel bíró termékek.

A Rózsafüzér Királynőjének szőlőünnepé Ricciában

A Campobasso megyében található Ricciában a szőlőünnepet 1932 óta tartják meg. 1938-ban az ünnepre kiválasztott nap egybeesett a Rózsafüzér Királynőjének szentelt helyi vallásos ünnepel. Az ilyen módon összekapcsolt két ünnep látványos sikert és részvételi arányt hozott magával. Az ötvenes években, noha még létezett szőlőünnepnek a fasiszmus által megjelölt módja is, a szertartás mindössze annyiból állt, hogy a Szűzanyának ajánlották fel a szőlőfürtöket. A szőlő ekkorra hitéleti aktusok középpontjába került, és ezért a vallásos szertartások legjellemzőbb elemévé vált. Azaz, hogy az 1938-as év egybeesését idézik fel, egyúttal sikerült azt is elérni, hogy az

17 Régen Basilicata tartományban az utolsóként leszüretelt fürtök közül a gazda kiválasztotta a leg-szebbeket, és a háziasszonyokra bízta, akik különös gonddal őrizték meg a padláson felfüggesztve. Dél-Olaszországban, és főleg Calabriában úgy tartják, ha valaki fehér szőlővel álmodik, az szerencsétlenséget és könnyeket jelent, míg fekete szőlővel álmodni jószerencsét és örömet hoz: Lombardi Satriani–Meligrana 1982: 129–260, 274.

esemény megszabaduljon közvetlen fasiszta jelentéstartalmától. A 60-as évek végén a helyi Rózsafüzér templom plébánosa, Francesco Viscione által alapított „Szervezőbizottság Riccia védőszentje ünnepéhez” az 1938-as sikeres eseményt javasolja mintaként, s ettől kezdve a szertartást mindig szeptember második vasárnapján tartják meg. A föld termését a Plébániának és a Szűzanyának ajánlják fel, mégpedig allegorikus szekerek segítségével, amely elemet a 30-as évek mintájára vezették újra be.

A szekereken egyszerre van jelen az allegória és a valósághű ábrázolás, hiszen a szőlőtermelési eszközök óriásira felnagyított másait jelenítik meg. A hatalmas horodók, kádak, flaskák, poharak látványa igen hasonló ahhoz, mint amit más újonnan felélesztett szőlőünnepeken láthatunk. Ám itt van egy különös részlet: a szerkezeteket egyenként rögzített, színárnyalat szerint összeválogatott szőlőszemekkel borítják be. Ugyanezt az eljárást és technikát használják otthoni vagy munkahelyi jelenetek díszítésére is. Más szekereken szőlősorokat jelenítenek meg, felaggatott szőlőfürtök és parasztnak öltözött zenészek segítségével, akik hagyományos dallamokat játszanak. A felvonulás során népviseletbe öltözött lányok bort, szőlőt, és helyi gasztronómiai különlegességeket kínálnak. További szekereken további népviseletbe öltözött személyek a mindennapi élet képeit, a különböző mezőgazdasági munkákat, a szüret, valamint az agrártermények betakarításának és feldolgozásának fázisait jelenítik meg. Minden szekéren helyet kap az Olvasós Boldogasszony képmása, ami a legutóbbi évekre szinte az egyetlen eleme maradt az ünnep vallásos mivoltának. A felvonulásban helyet kapnak népzenei és néptáncos csoportok, zászlóvivők és mazsorettek, amit mára gyakorlatilag mindenhol alkalmaznak mindenféle ünnepség látványelemeként. Az egész rendezvényt az újfajta folklór-fogyasztás modellje szerint bonyolítják le, amelyet az agrárélelmiszerek promóciójával kombinálnak.

Ahogy más történeti jellegű, neo-tradicionális ünnepek esetében is megfigyelhetjük, itt is a helyi lakosok önmagukat jelenítik meg, méghozzá oly módon, ahogyan elképzelik egykori valójukat egy már távolba vesző és pont az ünnep által idealizált múltban. Az egész színpadkép, a tárgyak és személyek úgy állnak össze, mint valami hatalmas élőalakos betlehem, ahol a szereplők mozognak, és a nézőkkel interakcióba lépnek. Az ünnepen reprezentált formában a vidék világának mitizálása egy olyan önidézetté válik, amelyben az egész közösség kísérel meg önmagát, saját képét újra megalkotni.¹⁸ A különféle útikönyvekben, újságokban, internetesen oldalakon a Rózsafüzér Királynőjének ünnepe mostanra már Ricciai Szőlő és Szüreti Ünnepként rögzült és vallásos hagyományhoz kapcsolódó eseményként mutatják be, amelynek ősi eredetét hangsúlyozzák ugyan, ám a sorszámozást mégis csak 1931-től számítják.

Egy 1993-as kiadvány szerint a ricciai ünnepség az ősi – a falu fő tevékenységét jelentő – szőlő- és gabonatermesztési rituálék sorába illeszkedne. Ebből az állításból pedig az következik, hogy „e két élelmiszer – amelyek az oltáriszentségben is megjelennek – szimbolikája a kereszténység előtti, sőt az újonnan letelepedett civilizációkig nyúlik vissza. Ezért az sem túlzás, ha a bacchikus kultuszokra is utalunk itt,

¹⁸ Egy átfogó antropológiai elemzéshez lásd Giacalone 1993 és 1994; a molisei ünnepekhez: Giacalone 1997 és 1999.

amelyek Görögországból terjedtek el Rómában.” Ebből a megállapításból következik az a teljesen modern igény, hogy a közösség „idők homályába vesző” gyökereit felfedezzék. Az archaikus és kereszténység előtti kultuszokra való utalást arra is felhasználják, hogy az aktuális szőlő-fesztivált egy „földalatti történeti szállal” összekössék a Bacchus tiszteletére rendezett orgiasztikus ünnepekkel, és az ahhoz kapcsolódó, szüreti „spontán mezei táncokkal” és a szőlőkacsokkal és fürtökkel felékesített allegorikus szekerekkel. Az is elhangzik továbbá, hogy „a valódi ricciai karnevál” – már ha a „karnevál” szót az eredeti értelmében használjuk – ezen az ünnepségen jelenik meg, mivel az itteni részvétel egyben a sémákból való „kitörést” jelenti [...], s vele jár a tettek és szavak szabadsága, amit a sikamlós antik rítusok örökítettek. (Tassinari 1993: 204.) Azt látjuk tehát, hogy minden lehetséges kapcsolódási pontot felhasználnak az archaikus és ősi rituálékkal, a célból, hogy az aktuális ricciai ünnepség archaikus voltát igazolják. Az archaikus jelleget még jobban alátámasztja az, hogy megkísérlik a Karneválhoz kötni az ünnepet, egy olyan értelmezést adva neki, ami a történeti és kontextuális megfontolásokat teljesen figyelmen kívül hagyja és csupán a természeti vallások kultuszainak továbbélését láttatja a szertartásban. A regionális útikönyvek és a helyi sajtó azonnal magáévá tette ezt az értelmezést, és ennek segítségével reklámozza a turisztikai látnivalókat és a borgasztronómiai terményeket.¹⁹

Olykor megemlítik ugyan a szőlőünnep fasiszta bevezetését, ám azt is úgy mutatják be, mintha az a kezdetektől kezdve csak arra szolgált volna, hogy egy sokkal ősbibb, és már akkor is élő hagyományt kodifikáljon. Ebből az értelmezési perspektívából tekintve nem más ez, mint egyfajta művelt *inventio mitica*, amivel az allegorikus szekerek felvonulását az ókori Rómából ismert diadalmenetekkel állítják párhuzamba (Cappelletti 2001). Annak ellenére, hogy a 2012-es ünnepséget a 81.-ként hirdették meg, mégis úgy mutatták be, mint olyan ősi rítusok újjáélesztését, amelyeket a molisei néphagyomány „érintetlen” és „egyedi” módon megőrzött (Marcenaro 1995: 69, idézi Giacalone 1999: 21).²⁰ Ezek az értelmezések pedig elfedik a mostani ünnep valódi eredetét, és úgy mutatják be, mintha az korábbi volna a fasiszmus idején hozott intézkedéseknél, amelyek csupán arra szolgáltak, hogy a már meglévő hagyományt hangsúlyozzák ki.

A Fájdalmas Szűzanya szőlőünnepé Solopacában

Arra, hogy miképpen olvad össze a szőlőünnep egy vallásos ünneppel, további érdekes példát nyújt Solopaca, ez a szőlő- és bortermesztéséről híres központ Benevento megyében. A fasiszta időszak alatt megvalósult ünnepségről szinte semmi forrás nem maradt fent, eltekintve egy 1937-ből származó fényképtől. Egy 1952-es fénykép, amelyet, mint az egyik legkorábbi jelölnek, egy növényi elemekkel feldíszített parasztszekeret örökít meg, amelyre Szűz Máriát és a halott Krisztust ábrázoló kis-

¹⁹ *Tradizioni molisane*. Regione Molise Assessorato al Turismo, Campobasso, 1997.

²⁰ Az Olaszországban már az Egység óta meglévő ilyen hozzáállásról, lásd más ünnepekről írt elemzéseimet: V. M. Spera 2011 és 2017.

méretű képet helyeztek el. A parasztszekér elé két ökröt fogtak, ez a képen éppen a védőszent ünnepére lámpásokból kirakott boltív alatt áll.²¹ Egy 1955-ös felvételen egy kisebb szekeret látunk, rajta egy szőlőfürtökből kirakott kereszttel. A képaláírás szerint: „szekér a fájdalmas Szűzanya tiszteletére.”²² Újabb szóbeli beszámolók arról tanúskodnak, hogy Solopaca körzet lakói már a második világháborút megelőzően állítottak fel szőlővel, és idény-primőrökkel feldíszített kocsikat, amelyek szeptember második vasárnapján vonultak fel, a Fájdalmas Szűzanya tiszteletére rendezett körmeneten (Amore 2010–2011: 29, valamint a 162/10. kép).

Az 50-es éveket követően az ünnep eltűnt, hogy aztán 1977-ben éleszék csak újra, köszönhetően az értelmiségiek, polgárok, és a helyi tisztviselő tevékenységének, akik megalakították a „Bizottság a Fájdalmas Szűzanya tiszteletére” elnevezésű szervezetet. A bizottság célja az volt, hogy aktualizálja az ünnepet, és visszaállítsák a szekérfelvonulást. Az új szervezők útmutatása szerint úgy kell a dekorációt megvalósítani, hogy a szőlőt szemenként ragasszák fel, s ily módon valódi mozaikokat alkossanak belőle. Egy új alapító-mítoszt is megalkottak, mely szerint az ünnep és az allegorikus szekerek eredete a 18. századra nyúlik vissza, és a „Hét Fájdalom Testvérület” tevékenységéhez kapcsolódott. Akkoriban az ünnep „parasztlányok felvonulásával kezdődött, akik kosarakban szőlőt és idénygyümölcsöt vittek, őket szőlőfürtökből alkotott művészi kompozíciók követték, amelyek hol a Fájdalmas Szűzanyát ábrázolták, hol más allegorikus jelenetet. Mindazt, amit a felvonulásra összegyűjtöttek és kiállítottak, utána árverésen értékesítették, hogy abból finanszírozzák az ünnepséget. (Minauro 2004: 36, idézi Amore 2010–2011: 28–30.) Minderről azonban nem maradt fent forrás. Az a hipotézis, hogy az ősi ünnepet a Testvérület által az ünnep finanszírozására szervezett árveréssel hozzák kapcsolatba, már hihetőbbnek tűnik (Corvino 2002: 336). Egy dokumentumfilm szövegében az hangzik el, hogy Szent Rókus és a Fájdalmas Szűzanya ünnepein megszokott volt a szőlő és a földművelésből származó termények jelenléte. A múltban – amit ennél pontosabban nem határoznak meg – mindkét ünnep úgy zárult, hogy árverésen értékesítették a szekerek tartalmát.²³ Szeptember első két hetében sok esemény zajlik: vallásos szertartások, sportversenyek, dialektusban verselő költők felolvasásai és népművészeti együttesek fellépései, a mindennapi életből vett jelenetek színpadi bemutatása, szerenádok, és hagyományos táncok, továbbá divatbemutatók, „főző-workshopok” és konferenciák. Az összes program közül azonban a legnagyobb érdeklődés a sok-sok allegorikus szekér felvonulását kíséri, amelyeket már évek óta erre specializálódott kézműves műhelyek alkotnak, amelyeket szekérbiztosító mestereknek neveznek. (Amore 2010–2011: 36–61.)

21 A solopacai ünnepségről szóló néhány információ forrása: Amore 2010–2011.

22 A 1937-es és 1955-es fotóért köszönettel tartozom dr. Pietro Zamprese-nek az Università del Molise Közgazdaságtan Tanszékéről.

23 *XXXI Festa dell'uva, 14 settembre 2008, Sfilata dei carri*. DIGIT-ALL Solutions, Solopaca, 2008. Ez a megjegyzés hihetőnek tűnik, hiszen néhány évvel ezelőttig megfigyelhető volt az a gyakorlat Basicilata tartományban, hogy a plébániának és a védőszenteknek szánt búza és már élelmiszerek felajánlása úgy zajlott, hogy ösvérek hátán, vagy éppen a körmenetben résztvevő asszonyok fején vitték, s ez széles körben és az egész évben elterjedt gyakorlat volt.

A felvonulásra szeptember második vasárnapján kerül sor. A menet élén az önkormányzatok vezetői vonulnak: a helyi, valamint a többi Telesina-völgyi önkormányzat (amelyek a Solopaca DOC bor termelésében érdekeltek), továbbá a megye képviselői, mindegyik a saját lobogója alatt. Ezután a szőlőszemekből kirakott nagyszabású mozaikok következnek, amelyeket a környékbeli egyéni termelők és pincetársaságok alkottak meg. Ezt egy történeti felvonulás követi, amelyet 1998-ban vezettek be és a Ceva-Grimaldi hercegi család tagjait jeleníti meg, akik 1574 és 1764 között voltak a város urai. A felvonulást korhű, 16–17. századi viseletbe öltözött alakok, zászlóvivők, dobosok, valamint különböző korú, népviseletbe öltözött, helyi terményeket hordozó személyek alkotják. Ezt követi a Fájdalmas Szűzanya szobra, Mária szívét hét kard járja át, s az egész szobor fekete szőlőfürtökkel, illetve néhány éve, egyenként felragasztott szőlőszemekkel van beborítva. Az allegorikus szekereken a pincék, a szekérgyártó mesterek, valamint a Solopaca DOC bort termelő üzemek²⁴ címereit is megjelenítik, olykor szintén szőlőszemekből kirakva. A szekereken kitárlt, szatirikus, vagy éppen dicsőítő jelenetek játszódnak, s minden esetben színárnyalat szerint 1 szőlőszemet használnak fel dekorációként. Láthatunk továbbá teljes egészében szőlővel beborított hazai és egzotikus műemlékmodelleket, sárkányokat, farkasokat, párducokat, amelyek megjelenítéséhez játékokat, kartonfigurákat, próbababákat, bábokat, és élő embereket is felhasználnak. A menetet egy szekér zárja, amelyen egy kis különös helyi zenekar játszik, akik különböző nagyságú felfordított kádakat, hordókat és tartályokat is felhasználnak ütőhangszerként. Mindezek az események, csakúgy mint Ricciában láthattuk, egy igen hatásos, euforikus, karneváli hangulatú, valódi turistalátványossággá váltak, amelynek során egyre nagyobb figyelmet fordítanak a borgasztronómiai tevékenységre.²⁵

Megjegyzések és összegzés

Igen különös az a tény, hogy Ricciában és Solopacában a szőlőszemetek úgy használják fel, mintha mozaikdarabkák lennének. Mindkét esetben azt állítják, hogy a szertartás eredete az 1930 előtti időkre nyúlik vissza, és hogy a helyi Mária-kultuszhoz kapcsolódó tevékenységekből származik. Ezen, jórészt helytálló, magyarázat szerint az ünnepség mai formája a helyi néphagyományból alakult ki. Ez a magyarázat azonban, bár meglehetősen jogosan, figyelmen kívül hagyja azt a hatást, amit az 1930-as fasiszta prefektusi körlevelek játszottak, amelyekkel kötelező érvénnyel bevezették a „Nemzeti szőlőünnepet”. Természetesen, ahogy már utaltunk rá, az ünnep bevezetéséhez mintául vettek néhány szőlő- és bortermelő központban már korábban létező ünnepet és fesztivált. A körlevelek azonban nem csupán a felvonulást és az

²⁴ Ezt az ősi helyi, „aglianico” nevezetű szőlőfajtából készítik, amelynek termőterülete a Sannionek nevezett területet, Irpina (Benevento megye) környékét, valamint a mellettük fekvő Vulture (Potenza) területét foglalja magába.

²⁵ Solopacában van egy MEG-nek nevezett borgasztronómiai múzeum is, amely a szőlőünnep sikerének köszönhetően jött létre.

allegorikus szekereket írják elő, hanem a szekerek készítői közötti versenyt is, ahogy ugyanezt az előírást már sikerrel próbálták ki az 1925-ös „búzacsata” alkalmával.

Az egyik kampány a búzatermelés fokozását, a másik pedig a nemzetközi piacok bezárulása miatt eladhatatlan termékfelesleg elfogyasztását volt hivatott elősegíteni, azon túl, hogy mindkettő alkalmat nyújtott a fasiszta propaganda számára, mely célul tűzte ki a nemzeti érzés erősítését a parasztok között. A vidéki írástudatlan és konzervatív tömegekkel való kommunikációhoz a legjobb módszernek az az ötlet tűnt, hogy népi ünnepeket szervezzenek központi irányítással. Ez a gondolat már 1924-ben megjelenik, amikor Nicola Borelli egy „az ősi engesztelő rítusokat imitáló mezőgazdasági ünnep bevezetését” javasolja (Campanus 1924: 3, lásd továbbá: Cavazza 1997: 95 és 146).

Mindezt figyelembe véve jobban megérthetjük, miért ért el azonnal sikert a vizsztatérő „búzacsata”, főképpen a korabeli vidéki középrétegek körében. A figyelem egyre inkább a júliusra és augusztusra eső védőszent-ünnepekre koncentrálódik, hiszen a szentek (Szent Rókus vagy Szent Anna) vagy a Szűzanya tiszteletére rendezett körmenetek során már korábban is előfordult, hogy búzát ajánlottak fel zsákokban, vagy más, többé vagy kevésbé díszített tartóeszközben, amelyeket állatok hátán vittek a kultuszkép után.²⁶

A dél-olaszországi régióban számos formában ajánlják fel a búzát, ezek közül különösen figyelemre méltóak a *gregne*, *scigli*, vagy *scipoli* névvel illetett kisméretű fogadalmi búzakévék, amelyeket a legszebb és legnagyobb kalászból alakítottak ki, és amelyeket a nők a körmenet során a fejükön hordoztak (V. M. Spera 2013: 157, 160–161). Amikor az egyház hivatalosan is csatlakozott a „búzacsatához” Irpinia és Sannio sok helységében a fogadalmi kalász-konstrukciók hatalmas méretet kezdtek ölteni. Magyarán a búzakaralász, a búzaszár és a búzaszem alapanyaggá válik, amiből egyre összetettebb, nagyobb és művészebb allegorikus konstrukciókat valósítanak meg.

Az eredetileg fogadalmi és devóciós célokra szolgáló tárgy „körös dekorációs megnagyobbodásának” oka az volt, hogy minden búzatermelő helységben a szervezők – az egyház, a fasiszta szervezetek, az önkormányzatok, az ONP helyi szervezetei – versenyeket írtak ki, és díjakat tűztek ki a legszebb, és legjobb terményt bemutató allegorikus szekér számára. A díjakat és elismeréseket gyakran a királyi család tagjai, miniszterek vagy más országos politikusok adták át.

A szenteknek és a Szűzanyának egyszerűen felkínált terményektől eddig a túlbujánzó díszítettségig rövid és egyenes út vezetett. Innen származott azután az allegorikus szekerek ötlete, amelyeken hétköznapi, vagy képzeletbeli jelenetek, vallásos képek, műemlékek és műalkotások jelennek meg. A megvalósításban egyre kifinomultabb és ügyesebb kézművesek vesznek részt, akik képeket, alakokat, műemlékek

26 E témáról lásd V. M. Spera 2004a: 305–337, ahol egy ezzel analóg jelenséget, a gabona-termelés fokozására bevezetett ünnepek és a védőszentek ünnepe közötti közvetlen kapcsolatot elemzem. Amely utóbbiak követik az ünnepek szellemiségét és formáját, s ebben az esetben is megfigyelhető, hogy figyelmen kívül hagyják a fasiszta rezsim által meghirdetett „búzacsatával” meglévő kapcsolatot.

reprodukcioit alkotják meg, vagy borítják be búzaszemek, és szalmaszálak segítségével, úgy, mintha csak mozaik volna. E kézműves-remekeket azonnal úgy fogadták, mint a paraszti dolgosság és a néphagyomány emblematisz megnyilvánulását, s néhány darabot a Római EUR-ban található Néphagyományok Nemzeti Múzeumában őriznek, és országos kiállításokon mutatnak be.

A ricciai és a solopacai szekerek, valamint a solopacai Fájdalmas Szűzanya-szobor, amelyeket modern technikával és ízléssel, teljesen fekete szőlőszemekkel borítanak be, konkrét mintát követnek: azokét a búzaszemekkel díszített allegorikus szekerekét, amelyek szintén évente felvonulnak egymással versengve Irpinia és Sannia környékének számos településén. Mindkét esetben igaz az, hogy egyre világiasabb dimenzióba kerül az ünnep, ahol a folklór-fogyasztás, az élelmiszeripari, játékos, versengő, karneváli-beöltözős jelleg egyre fontosabbá és vonzóbbá válik.

Az a szándék, hogy elhallgassák, vagy elkendőzzék a fasizmus által hozott rendelkezéseket, és ehhez új mitikus és régebbi eredetet kreáljanak az ünnepnek, ahogy azt már Nicola Borelli előrevetítette, úgy is felfogható, mint egyfajta újra-kisajátítása azoknak a helyi hagyományoknak, melyeket a fasizmus saját politikai céljaira felhasznált, és amelyek segítségével segítette ugyanakkor a kreativitást is. Amikor tudatára ébredtek annak, hogy a devociós-vallásos jelleghez képest létezik a saját hagyományok alternatív felhasználása is, lehetővé vált, hogy a tradicionális vagy neo-tradicionális ünnepek látványelemei egy produktívabb felhasználás irányába mozduljanak el: a borgasztronómiai turizmus irányába, amelynek új tendenciája, hogy védendő és örökséggé válásra érdemes nem-materiális javakra koncentrálnak. Az identitás elismerésének irányába ható erőfeszítés, amit úgy élnek meg, mint az örökséggé válás eszközét és célját is egyben, érthető ugyan, ám elkerülhetetlenül az ünnepek monumentális válásához és megmerevedéséhez vezet, mivel ezek mára elveszítették mind politikai motivációjukat, ami átalakulásukhoz vezetett, mind devociós és mitikus-vallásos motivációjukat, ami a kontinuitásukat biztosította a változó világban is.

Fordította Falvay Dávid

Szakirodalom

Alfan, Fausto

2010–2011 *Culto mariano e tradizionii gastronomiche a Gragnano*. Szakdolgozat. (Storia delle tradizionii popolari, Facoltà di lettere, Corso di Laurea in Turismo per i Beni Culturali, Università degli Studi „Suor Orsola Benincasa”).
Témavezető: Vinzenzo M. Spera. Napoli.

Amore, N.

2010–2011 *La festa dell'uva a Solopaca*. Szakdolgozat. (Storia delle tradizionii popolari, Facoltà di Scienze Umane e Sociali, Università degli Studi del Molise.)
Témavezető: Vinzenzo M. Spera.

Campanus (Borrelli, Nicola)

1924 La vita agraria in Terra di Lavoro. *La Rivista Campana* III. (10–11) 3.

Cappelletti, Antonio

2001 ...la sagra dell'Uva, un rito antico. *Nuovo Molise*. szept. 8.

Cavazza, Stefano

1997 *Piccole patrie. Feste popolari tra regione e nazione durante il fascismo*. Il Mulino, Bologna.

Corvino, Claudio

2002 *Guida ai misteri, ai segreti, alle leggende e alle curiosità della Campania*. Newton & Compton, Roma.

De Grazia, Victoria

1981 *Consenso e cultura di massa nell'Italia fascista. L'organizzazione del dopolavoro*. Laterza, Roma–Bari.

Di Nola, Alfonso Maria

1983 *L'arco di rovo. Impotenza e aggressività in due rituali del Sud*. Boringhieri, Torino.

Gentile, Emilio

1973 *Il culto del littorio. La sacralizzazione della politica nell'Italia fascista*. Laterza, Roma, 1973, p. 174.

Giacalone, Fiorella

1993 Les villes sur la place publique en Ombrie: fêtes réinventées à partir des documents historiques ou de l'autocitation paysanne. *Tradition Wallonne*. (15) 205–218.

1994 Nuove feste tra memoria storica e identità regionale. *Quaderni dell'Istituto di Studi Sociali*. (15) Università di Perugia, 117–135.

1997 *Le feste molisane tra cicli agrari ed esibizioni cerimoniali*. (SEGES Quaderni di Studi Sociologici, 7.) Università degli Studi del Molise, Dipartimento di Scienze Economiche, Gestionali e Sociali, Campobasso.

1999 Identità e immagine turistica del Molise. Recupero della memoria tra ecologia e cultura contadina. In: Giacalone, Fiorella – Gili, Guido: *Dov'è il Molise? Promozione turistica e identità regionale*. (SEGES Quaderni di Studi Sociologici, 9.) Università degli Studi del Molise, Dipartimento di Scienze Economiche, Gestionali e Sociali, Campobasso, 9–42.

Lombardi Satriani, Luigi M. – Meligrana, Mariano

1982 *Il ponte di San Giacomo, L'ideologia della morte nella società contadina del Sud*. Rizzoli, Milano.

Minauro, Antonio

2004 *La festa dell'uva ai tempi del Mommo*. Tipolitografia Nuova Impronta, Cusano Mutri.

Spera, Guido

1931 *Uve da Tavola*. (Estratto da *Agricoltura Materana*, 1930–31.) Editrice Conti, Matera.

Spera, Vincenzo M.

2004a *Il sarmiento e l'edera, Metamorfosi di un Carnevale contadino. Le „propag-gini” di Putignano fra arcaismo e televisione*. Gramma, Perugia.

2004b *Esprit du blé, Madones et saints patrons*. In: Bonnet-Carbonell, Jocelyne – Fournier, Laurent-Sébastien (dir.): *Fêtes et rites agraires en Europe. Métamorphoses?* L'Harmattan, Paris–Budapest–Torino, 143–180.

2011 *La fête du village et le spectacle de son image: la réinvention du Ver Sacrum à Monterubbiano et à Bojano (Italie)*. In: Fournier, Laurent-Sébastien (éd.): *La fête du village. Continuités et réinventions en Europe contemporaine*. L'Harmattan, Paris, 245–270.

2016 *Rites de vendanges anciens et stratégies de protection (Italie)*. In: Bonnet-Carbonell, Jocelyne (dir.): *Patrimoine vigneron européen, œnoturisme et partage du vin*. (Ethnologie de l'Europe.) L'Harmattan, Paris, 53–69.

2017 *La ricerca delle origini. L'invenzione delle feste dopo l'Unità. Quaderni – Antropologia e Storia III*. (3–4) 69–88.

Tassinari, S.

1993 *Feste, riti, e sagre*. In: *Guida della provincia di Campobasso. Tradizioni e itinerari di una terra antica*. Edizioni Molise Verde, Campobasso, 204.

Sărbătoarea viilor din Italia între fascism și cultul Sfintei Fecioare

Despre sărbătoarea națională a viilor avem câteva exemple de la sfârșitul secolului al XIX-lea, însă pe plan național a fost implementat și obligat de către fascism. După al Doilea Război Mondial această sărbătoare fusese ignorată, apoi totuși readusă la viață după câteva decenii, în unele zone sub forma unui festival viticol și gastronomic, iar în alte părți, în special în zonele sudice, a fost legată de festivitatea de toamnă a sfinților protectori. În ambele cazuri – atât cu ocazia festivalurilor laice cu tente comerciale evidente, cât și în cadrul festivităților religioase – sărbătoarea este o ocazie a prezentării viticulturii și oenologiei, dar și a identității culturale locale prin expunerea producției agrare și a produselor locale tipice. Pentru aceste ocazii sunt organizate competiții specifice cu participarea carelor alegorice și a imaginilor din viața tradițională. În centrul evenimentelor se află marșul populației îmbrăcată în port popular.

The Italian Grape Festival between Fascism and Marian Cult

The national grape festival is mentioned a few times already at the end of the 19th century, but at the national level it was implemented and made mandatory by fascism. After WWII the festival was abandoned, however it revived a few decades later, in some places as a wine and food festival, in other places, especially the southern parts of the country it was connected to the autumn fest of the patron saints. In both cases – at the profane festivals with obvious commercial objectives as well as at the religious feasts – the festival presents viticulture and winemaking, expressing local cultural identity by exposing agrarian production and local products. At these occasions even competitions are organized, with the attendance of allegorical carriages and images from traditional life. The central piece of the event would be the march of people dressed in traditional costumes.